

Magyar Pszichológiai Szemle, 2016, 71. 3/2. 421–445

DOI: 10.1556/0016.2016.71.3.2

A KOLLEKTÍV BŰNTUDAT SKÁLA MAGYAR NYELVŰ ADAPTÁCIÓJA

CSERTŐ ISTVÁN¹ – SZABÓ ZSOLT PÉTER² –
MÉSZÁROS NOÉMI ZSUZSANNA² – BEN R. SLUGOSKI^{2,3} –
PÓLYA TIBOR^{1,4}

¹MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet, Budapest

²Pécsi Tudományegyetem BTK, Pszichológiai Intézet

³James Cook University, Ausztrália

⁴Károli Gáspár Református Egyetem BTK, Pszichológiai Intézet, Budapest

E-mail: cserto.istvan@ttk.mta.hu

Beérkezett: 2015. június 26. – *Elfogadva:* 2016. április 11.

Jelen tanulmány a kollektív büntudat többdimenziós mérésére alkalmas Kollektív Büntudat Skála (Collective Guilt Scale) magyar nyelvű adaptációját mutatja be. A Branscombe, Slugoski és Kappen (2004) által publikált eredeti, három alskálát tartalmazó skálát egy további alskálával kiegészítve egy négy alskálából álló, összesen húsz állítást tartalmazó kérdőívet adaptáltunk. A Kollektív Büntudat Elfogadása alskála a saját csoport által elkövetett múltbeli igazságtalanságok nyomán átélt büntudat mérésére szolgál; a Kollektív Büntudat Elvárása alskála a külső csoportoktól elvárt büntudat mértékét mutatja; a Csoport Felelősségrevonhatósága alskála a kollektív bűnösség elvével való egyetértés indikátora; végül a Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása alskála a saját csoport által elkövetett igazságtalanságokért vállalt egyéni felelősség relatív hiányát mutatja. A feltáró és a megerősítő faktorelemzések eredményei szerint magyar mintán az eredeti négy alskálából az előbbi két alskála használható megbízhatóan. A diszkrimináns érvényességre vonatkozó eredmények a szakirodalommal összhangban azt mutatják, hogy az egyes alskálákon kapott pontszámok nem magyarázhatók a személyes büntudatátélési hajlammal, a személyes önbecsüléssel és a jó benyomásra való törekvéssel. A konvergens érvényesség vizsgálata szintén a szakirodalom alapján várt összefüggéseket mutatta ki. A magyar nemzettel való azonosulás két módját tekintve, a kollektív büntudat elfogadása a kötődéssel korrelál pozitívan, melyre a magyar csoport iránti kritikus lojalitás jellemző, míg a kollektív büntudat külső csoportoktól való elvárása a magyarok felsőbbrendűségét hirdető glorifikációval mutat pozitív korrelációt. A kollektív büntudat elvárása továbbá pozitívan korrelál a társas dominancia orientációval. Végül a magyar–szlovák csoportközi viszony kontextusában végzett vizsgálatunk demonstrálta, hogy a kollektív büntudat elvárása pozitív prediktora a csoportközi konfliktus észlelt megoldatlanságának.

Kulcsszavak: kollektív büntudat, csoportalapú érzelmek, csoportközi érzelmek, csoportidentitás, nemzeti azonosulás

BEVEZETÉS: A KOLLEKTÍV BŰNTUDAT KUTATÁSA A SZOCIÁLPSZICHOLOGIÁBAN

A csoportalapú érzelmek kutatása az elmúlt két évtizedben lendült fel a kísérleti szociálpszichológiában (Smith, 1993; Doosje, Branscombe, Spears és Manstead, 1998; Smith, Seger és Mackie, 2007). Azt a feltevést, hogy az érzelmi élménynek létezik egy sajátos típusa, melynek feltételei a csoporttal való azonosuláshoz kötődnek, Smith (1993) dolgozta ki a csoportközi érzelmek elméletében, melyben a személyes érzelmek kognitív kiértékelési elméleteit integrálta a szociális identitás és a szelfkategorizáció elméleteivel (Tajfel, 1978; Turner, Hogg, Oakes, Reicher és Wetherell, 1987). Smith (1993) a csoporttal való azonosulást az egyén csoporttagságára nézve releváns társas szituációkhoz köti: az ilyen helyzetekben a csoport az egyén szelfjének részeként funkcionál, ennek eredményeképpen a csoport egészét érintő események szelfreleváns ingerként érzelmkiváltó erejűek lesznek a csoporttag számára. A csoportközi érzelmek kutatása a csoportközi viselkedés, elsősorban az előítéletek és a diszkrimináció érzelmi és motívációs vonatkozásainak jobb megértését célozza (Smith és mtsai, 2007).

A csoportközi érzelmek paradigmájának kiterjesztéseként határozható meg a kollektív érzelmek kutatása, amely a csoportidentitást a csoport történeti folytonosságában ragadja meg. A kutatások arra a kérdésre irányulnak, hogy a csoport múltjához kapcsolódó érzelmek miként járulnak hozzá a csoport önmeghatározásához a jelen csoportközi viszonyaiban. A vizsgálatok fókuszában a történelmi múltú (pl. nemzeti csoportok közötti) konfliktusok és a konfliktusok következményei által felvetett morális dilemmák állnak, melyekhez olyan érzelmek kötődnek, mint a büntudat, szégyen, büszkeség, együttérzés vagy a harag (László, 2012; Branscombe és Doosje, 2004).

A csoportközi konfliktusok kapcsán leggyakrabban kutatott kollektív érzelem a büntudat, melynek az előidéző tényezőit és következményeit vizsgálták például a holokauszt, az izraeli–palesztin konfliktusok, a holland gyarmatosítás és az ausztrál–őslakos viszony kontextusában (Doosje és mtsai, 1998; Augoustinos és Lecouteur, 2004; Roccas, Klar és Liviatan, 2006; Leach, Iyer és Pedersen, 2006). A kollektív büntudat központi jelentősége abban a feltevésben rejlik, hogy a csoportközi konfliktusokat kísérő büntudat hozzájárul a konfliktussal terhelt csoportközi viszony rendezéséhez: a múltban igazságtalan előnyhöz jutó csoport tagjainak büntudata a hátrányt szenvedő csoport kompenzálását motiválja, illetve szimbolikus kifejezése a jóvátétel részét képezheti, míg a deprivált csoport tagjai által elvárt büntudat elmaradása a csoportközi konfliktus fennmaradásához, illetve elmélyüléséhez vezethet (Branscombe és Doosje, 2004).

A csoportalapú büntudat feltételeit vizsgáló kutatások a csoportközi érzelmek elméletével összhangban a személyes büntudat kognitív feltételeiből indulnak ki (Doosje és mtsai, 1998; Branscombe, Slugoski és Kappen, 2004; Wohl, Branscombe és Klar, 2006). A büntudat szelfkritikus morális érzelem, amely akkor lép fel, ha az egyén (1) saját társas viselkedését szelftudatos módon kiértékeli, melynek eredményeként úgy ítéli meg, hogy (2) kárt okozott valaki másnak, vagyis oksági felelősséget tulajdonít önmagának a negatív következményekért; (3) a negatív következmények kontrollálhatók, tehát elkerülhetőek voltak, és viselkedése (4) megsértette az elfogadott morális normákat. Az averzív érzelem megjelenésével együtt várhatóan az egyén kapcsolatrendezési igénye is jelentkezni fog (Tangney, Stuewig és Mashek, 2007).

Az egyéni büntudat feltételein túl a csoportalapú büntudat átélésének további feltétele, hogy az egyén egy olyan csoport tagjaként kategorizálja magát, melynek felelősséget tulajdonít egy másik csoportnak okozott kárért. A csoporttagság által közvetített büntudat akkor is megjelenhet, ha az egyén személyesen nem vesz részt a cselekményben (Wohl és mtsai, 2006).

A történelmi múltra visszatekintő konfliktusokhoz kapcsolódó kollektív büntudat feltételeit elemezve Wohl és munkatársai (2006) két további szempontot emelnek ki: egyrészt a csoporttagok nem élhetnek a saját csoportot felmentő eseményértelmezésekkel, amelyek az erkölcstelen tettet legitimnek állítják be, másrészt az elvárt jóvátétel költségeinek arányban kell állnia a felvállalt felelősséggel. Mivel a büntudat averzív érzelem, az emberek igyekeznek elkerülni, és úgy értékelni a helyzetet, hogy pozitív énképüket, a kollektív büntudat esetében csoportidentitásukat, ne veszélyeztesse (Baumeister és Hastings, 1997). Számos kognitív stratégia szolgálja a kollektív büntudat elkerülését, melyek a büntudat különböző feltételeihez kapcsolódnak (például morális igazolások, fekete bárány effektus, dehumanizáció és infrahumanizáció; a kognitív stratégiákról részletesen lásd Bandura, 1999; Szabó, 2013).

Mind a kollektív büntudat átélésének, mind a felmentő stratégiák alkalmazásának kritikus feltétele a csoporttal való azonosulás, amely a szelfkategorizáción túl a csoport érzelmi jelentőségét is magában foglalja (Smith és mtsai, 2007). Az azonosulás és a büntudat összefüggésére vonatkozóan így két, egymásnak ellentmondó, de egyaránt kézenfekvő feltevés fogalmazható meg (Roccas és mtsai, 2006). Egyfelől valószínűsíthető, hogy az erkölcstelen tettet elkövető csoporttal erősen azonosuló csoporttagok élnek át leginkább büntudatot, mivel ők az identitást fenyegető helyzetben is lojálisak maradnak a csoporthoz, másfelől viszont éppen ők azok, akik a leginkább motiváltak a csoport erkölcsös képének fenntartásában (például felmentő kognitív stratégiák alkalmazásával), így ők fognak a legkevésbé büntudatot átélni. Roccas és munkatársai (2006) szerint a paradoxon feloldását az azonosulás többdimenziós – az azonosulást kötődésre és glorifikációra bontó – megközelítése teszi lehetővé (magyarul lásd Szabó és László, 2014). A kötődés az egyén saját csoport iránti érzelmi elkötelezettségét jelenti, míg a glorifikáció a saját csoport más csoportokkal szembeni felsőbbrendűségébe vetett hitet. Az izraeli–palesztin konfliktus kontextusában végzett vizsgálatukban Izrael múltbéli agressziójával kapcsolatban a kötődő, de nem glorifikáló izraeliek mutatták a legnagyobb hajlandóságot a büntudat átélésére és a külső csoport kompenzálására, míg a glorifikálók preferálták leginkább a felkínált felmentő stratégiákat, ami a büntudat és jóvátételi szándék elutasításával járt együtt (Roccas és mtsai, 2006).

A kollektív büntudat átélése mellett a konfliktusos csoportközi viszony alakulása és a csoport önmeghatározása szempontjából fontos tényező a büntudat elvárása a saját csoportot megkárosító külső csoporttal szemben. Részben Roccas és munkatársai (2006) fenti vizsgálata nyomán Szabó (2013) a magyar nemzeti csoporttal való azonosulás módjainak függvényében vizsgálta a büntudat átélésére és elvárására mutatott hajlandóságot szlovákokkal, horvátokkal és szerbekkel kialakult konfliktusok kontextusában. Amikor a vizsgálati személyek olyan eseményekről olvastak, melyekben a magyarok voltak az agresszió elszenvedői, mind a glorifikálók, mind a kötődők elutasították az elkövető csoportot felmentő állítások jogosságát, valamint fokozottan elvárták tőlük a büntudatot, illetve más szelfkritikus érzelmeket és a jóvátételi szándé-

kot. Amikor a magyarok jelentek meg elkövetőként a beszámolóiban, a glorifikálók a többi csoporttaghoz viszonyítva hajlamosabbak voltak felmentéseket használni, és ezzel párhuzamosan elutasítani a szelfkritikus érzelmeket és a jóvátételi szándékot. A várakozásoknak ellentmondó eredmény azonban, hogy a négy vizsgálat közül egyetlen kivétellel (a szerbek elleni agresszió esetében) a kötődőknél sem jelent meg a büntudat, illetve a jóvátételi szándék. A magyar mintán végzett vizsgálatok többségében tehát nem jelent meg az ún. kritikus lojalitás azonosulási mintázata, melyet az erős kötődéssel egyidejűleg a csoport rossz tetteiért vállalt felelősség jellemez (Staub, 1997). Ez arra utal, hogy a kollektív büntudat átélése, illetve elvárása az azonosulás kétféle módján túl a nemzeti csoport történelmi emlékezetének sajátosságaitól is függ, amely a nemzeti identitás funkcióit a csoport egészét tekintve ellátja, s ennek révén a csoporttagok azonosulásának érzelmi minőségét befolyásolja (László, 2012).

A fent bemutatott nemzetközi és magyar tanulmányok csupán vázlatos áttekintést tudnak nyújtani a kollektív büntudattal kapcsolatos szerteágazó elméleti kérdésekről és empirikus kutatási irányokról. Reményeink szerint e rövid áttekintés is jól érzékelteti a büntudatra irányuló kitüntetett figyelmet a kollektív érzelmelek – elsősorban nemzetközi – szociálpszichológiai szakirodalmában. A nemzetközi kutatási trendek, dacára a büntudatnak, a csoportidentitás, illetve a csoportközi attitűdök és viselkedés szempontjából releváns aspektusait megbízhatóan és érvényesen mérő skála magyar nyelven a szerzők tudomása szerint nem elérhető. Az alábbiakban bemutatott *Kollektív Büntudat Skála* (*Collective Guilt Scale*; Branscombe, Slugoski és Kappen, 2004) magyar nyelvre adaptált változata ezt a hiányt hivatott pótolni.

A KOLLEKTÍV BÜNTUDAT SKÁLA KIFEJLESZTÉSE, VÁLTOZATAI ÉS ALSKÁLÁI

A kollektív büntudat mérésére alkalmas skálát Branscombe, Slugoski és Kappen (2004) dolgozta ki. A *Kollektív Büntudat Skála* (*Collective Guilt Scale*, röviden: CGS¹) által mért konstruktum kidolgozása a következő elméleti megfontolásokon alapult.

- (1) A büntudat éntudatoságot feltételező érzelem, mely feltételezhetően nem köthető sajátos fiziológiai válaszmintázathoz, ezért önjellemző kérdőíves módszerrel történő mérése megfelel a pszichometriai konvencióknak.
- (2) A személyes büntudat átélésének feltétele a felelősség önattribúciója. Ez egyfelől magában foglalja, hogy az egyén oksági felelősséget tulajdonít magának egy olyan kontrollálható esemény bekövetkeztéért, mely negatív következményekkel jár valaki másra nézve, másfelől pedig saját viselkedését egy elfogadott erkölcsi elv megsértéseként észleli.
- (3) A kollektív büntudat sajátos feltétele a személyes büntudat feltételeihez képest, hogy az egyén egy csoport tagjaként kategorizálja magát, és a csoportnak felelősséget tulajdonít egy másik csoportnak okozott kárért. Ebben a felfogásban a kollektív büntudat átélése a szelfkategorizáció függvénye, és nem a múltbeli negatív eseményben játszott személyes oksági felelősségé, így a csoporttag a történelmi múltban történt események kapcsán is átélhet büntudatot.

¹ A szöveg további részében az angolban használt CGS rövidítéssel utalunk a skálára.

- (4) Bár a kollektív büntudatnak nem szükséges feltétele, a skála kidolgozásában hangsúlyt kapott a csoport negatív tetteinek történelmi távlata, vagyis a csoport generációkon átívelő felelőssége, mivel a csoportalapú érzelmek, ezen belül a kollektív büntudat kutatása, elsősorban történelmi múltra visszatekintő csoportokra, illetve csoportközi konfliktusokra irányul (Branscombe és Doosje, 2004; László, 2012; Fülöp, Csertő, Ilg, Szabó, Slugoski és László, 2014).

A skála első, önállóan nem publikált változata egy öt tételt tartalmazó Likert-skála, amely a *Csoportalapú Büntudat Elfogadását* méri egy meghatározott csoportközi viszonyban a külső csoporttal szemben elkövetett immorális tettekre adott reakcióként (*Acceptance of Group-Based Guilt*; Doosje és mtsai, 1998). Az átélt büntudat mértékét az egyes tételekkel való egyetértés kilencfokú skálákon jelölt értékeinek összege reprezentálja (1 = *egyáltalán nem értek egyet*; 9 = *teljes mértékben egyetértek*). A skála tételeit úgy alakították ki, hogy a konfliktusban involvált saját csoport és külső csoport tetszőleges csoportkategóriákkal helyettesíthető a kutatás tárgyának megfelelően.² (Pl. *Megbánást érzek a saját csoportom olyan múltbeli tettei miatt, amelyek kárt okoztak [X külső csoport tagjainak].*) A skála alkalmazására jó példa Roccas és munkatársai (2006) vizsgálata, melyben izraeli diákoknak az Izrael Palesztina ellen elkövetett agressziója kapcsán átélt kollektív büntudatát mérték. Eredményeik többek között azt demonstrálják, hogy az izraeli nemzeti csoporttal való azonosulás és a saját csoport agressziója kapcsán átélt büntudat közötti negatív összefüggés mediátora a felelősséget elhárító felmentő kognitív stratégiák alkalmazása, tehát a felelősség attribúciója lényeges szerepet játszik a csoporttagként átélt büntudat kialakulásában.

A skála második, publikált változata három, egyenként öt tételből álló alskálát tartalmaz (Branscombe és mtsai, 2004). A tételekkel való egyetértést nyolcfokú skálák reprezentálják (1 = *egyáltalán nem értek egyet*; 8 = *teljes mértékben egyetértek*). A *Csoportalapú Büntudat Elfogadása* skálát a *Kollektív Büntudat Elfogadása* alskála helyettesíti (*Acceptance of Collective Guilt*). A két konstruktum tartalmilag lényegében azonos, azzal a különbséggel, hogy a *Kollektív Büntudat Elfogadása* alskálában megjelenik a csoport felelőségének generációkon átívelő történelmi folytonossága. (*Büntudatot érzek több olyan dolog miatt is, melyeket az őseim más csoportokkal szemben elkövettek.*) A *Kollektív Büntudat Elvárása* alskála a büntudat, illetve az ehhez kapcsolódó jóvátétel külső csoportokkal szembeni igényét méri (*Assignment of Collective Guilt*; pl. *Bánt, hogy a saját csoportom ma olyan rossz cselekedetek miatt szenved, melyeket egy másik csoport korábbi nemzedékei követtek el*). A kollektív büntudat elvárása a büntudat elfogadásához hasonlóan azt feltételezi, hogy az egyén egy csoport tagjaként kategorizálja önmagát, azonban míg a büntudat elfogadása esetén az egyén a múltbeli csoportközi konfliktus negatív következményeiért viselendő felelősséget a saját csoportnak tulajdonítja, addig a büntudat elvárása a külső csoport felelőssé tételét implikálja.

A CGS harmadik alskálája, a *Csoport Felelősségrevonhatósága* (*Accountability of Whole Group*) azt a vélekedést méri, hogy a csoportok általában felelősséggel tartoznak a csoporttagok tetteiért. Az alskálával mért konstruktum lényegében a kollektív bűnösség

² Sőt a skála egyik változatában, amelyet ausztrálok ökológiai tudatosságának vizsgálatában alkalmaztak, a megkárosított külső csoportot az Ausztrália által megkárosított természeti környezet helyettesíti (Pensini és Caltabiano, 2012).

elvének felel meg (pl. *Ha egy csoport tettei kárt okoznak egy másik csoport tagjainak, akkor az egész csoportnak büntudatot kell éreznie*).

A *Kollektív Büntudat Elfogadása* és a *Kollektív Büntudat Elvárása* alskálák egyaránt alkalmazhatók általános, csoportfüggetlen formában (a *saját csoport* és *más csoportok* formulák alkalmazásával), valamint meghatározott csoportközi viszonyok kontextusában is. Előbbi esetben az alskálák egyfajta hajlamot mérnek a csoporttagként átél és igényelt büntudatra (vö. pl. Tangney és munkatársai egyéni büntudati hajlamra vonatkozó koncepciójával; Tangney, Wagner és Gramzow, 1992), utóbbi esetben pedig ennek a hajlamnak a megnyilvánulását mérik egy meghatározott csoporttagság, illetve csoportközi viszony kontextusában.

A három alskálából álló skála korábban nem publikált alternatívája, melyet magyar nyelvre adaptáltunk a skála fejlesztésében részt vevő Ben Slugoski közreműködésével, egy negyedik, szintén öt tételből álló alskálával egészül ki, mely a Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítását méri (Denial of Responsibility for One's Group; pl. Nem vagyok felelős a saját csoportom tetteinek negatív következményeiért).³

A saját csoport erkölcstelen tetteiért vállalt személyes felelősség elfogadása előfeltétele a kollektív büntudat átélésének, ily módon részét képezi a kollektív büntudat egyénre jellemző jelentőségének, az alskálára kapott pontszám azonban ennek a feltételnek a relatív *hiányát* mutatja. A feltáró faktorelemzések eredményei szerint a negyedik alskála statisztikailag elkülöníthető a másik három alskálától, belső konzisztenciája (Cronbach- α = ,75) és teszt-reteszt reliabilitása ($r = ,64$; $p < 0,01$) egyaránt jó (a minták leíró adatait és a másik három alskála megbízhatósági mutatóit lásd Branscombe és mtsai, 2004).

A tanulmány most következő részében bemutatjuk a három alskálából álló publikált kérdőív érvényességi vizsgálatának eredményeit (Branscombe és mtsai, 2004).

A KOLLEKTÍV BÜNTUDAT SKÁLA DISZKRIMINÁNS ÉS KONVERGENS VALIDITÁSÁRA VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

Branscombe és munkatársai (2004) a Kollektív Büntudat Skála három alskálája, a *Kollektív Büntudat Elfogadása*, *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskálák diszkrimináns és konvergens validitását vizsgálták egy 334 fős amerikai vizsgálati személyekből álló mintán. A diszkrimináns validitás tesztelése során az alskálákat elkülönítették a vonás és állapot jellegű személyes büntudat mutatóitól (Kugler és Jones, 1992), a társas elvárásoknak való megfelelés motivációját jelentő társas kívánatosságtól (Crowne és Marlowe, 1964) és a szelf globális megítélésének minőségeként (pozitivitásaként) felfogott személyes önbecsüléstől (Rosenberg, 1979). A vonás jellegű és az állapot jellegű személyes büntudat az elvárásoknak megfelelően a *Kollektív Büntudat Elfogadásával* alacsony korrelációt mutat, a *Kollektív Büntudat Elvárásával* nem korrelál szignifikáns mértékben, a *Csoport Felelősségrevonhatóságával* szintén kis mértékben korrelál. A társas kívánatosság és a személyes önbecsülés egyik alskálával sem korrelál szignifikáns mértékben. A személyes büntudattal mutatott korrelációk azzal magyarázhatók,

³ A négy alskálát tartalmazó skála pszichometriai mutatóiról a szerzők beszámoltak a következő előadásban: Slugoski, B. R., Branscombe, N. R., & Kappen, D. M. (2002, April). *Development and validation of the Collective Guilt Scale (CGS)*. 31st Annual Meeting of the Society of Australasian Social Psychologists, Adelaide, Australia.

hogyan a személyes és a kollektív büntudat közös eleme az immorális tett felelősségének önattribúciója (egyénként vagy csoporttagként). Az alskálák függetlensége a társas kívánatosságtól és a személyes önbecsüléstől azt mutatja, hogy a kollektív büntudat skálával mért konstruktum nem a társas elvárásoknak való megfelelés motivációját tükrözi, sem a szelf globális megítélésének minősége nem befolyásolja. A konvergencia validitás korrelációs vizsgálata kimutatta egyrészt a *Kollektív Büntudat Elfogadása* alskála kapcsolatát az idői attribúciós komplexitással, vagyis azzal a tendenciával, hogy az egyén a megfigyelt társas eseményeket az okok időben hosszasan kiterjedő láncára vezeti vissza. Ez az eredmény azt mutatja, hogy a csoporttagként átélt büntudat kialakulásában szerepet játszik a csoport történetileg folytonos felelősségének elismerése. Kapcsolat mutatkozott továbbá a társas dominancia orientáció és a *Kollektív Büntudat Elvárása*, valamint a *Kollektív Büntudat Elfogadása* alskálák között. A társas dominancia orientáció a társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenség iránti preferencia, illetve a saját csoport külső csoportokkal szembeni dominanciája iránti igény mutatója, amely együttjárást mutat a fennálló társadalmi egyenlőtlenséget igazoló ideológiákkal és attitűdökkel (pl. nacionalizmus, rasszizmus; Pratto, Sidanius, Stallworth és Malle, 1994; az együttjárásokat befolyásoló csoport szintű tényezők 20 országra kiterjedő empirikus vizsgálatát lásd Pratto és mtsai, 2013). Az USA történetében domináns többségi csoportot képviselő fehér amerikai minta esetében a *Kollektív Büntudat Elvárása* pozitívan korrelál a társas dominancia orientációval, míg a *Kollektív Büntudat Elfogadása* negatív korrelációt mutat. Az eredmény az elvárásokkal összhangban azt mutatja, hogy a magas szociális dominanciával jellemezhető fehér amerikaiak sokkal inkább hangsúlyozzák más rasszhoz tartozó csoportok immorális tetteit, ugyanakkor sokkal kevésbé ismerik el saját csoportjuk múltbeli bűneit, mint az alacsonyabb szociális dominancia értéket mutató személyek.

ELSŐ VIZSGÁLAT: A KOLLEKTÍV BÜNTUDAT SKÁLA MAGYAR NYELVŰ ADAPTÁCIÓJA

A vizsgálat célja

A CGS négy alskálából álló változatát adaptáltuk magyar nyelvre, amely a Branscombe és munkatársai (2004) által közölt három alskálán kívül (*Kollektív Büntudat Elvárása*, *Kollektív Büntudat Elfogadása* és *Csoport Felelősségrevonhatósága*) a *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása* alskálát is tartalmazza. A teljes CGS kérdőívet alskálákra bontva a mellékletben közöljük.

Módszer

Résztevők

Vizsgálatunkban 308 fő vett részt, akik a Pécsi Tudományegyetem hallgatói voltak. A kérdőívek felvétele különböző egyetemi kurzusok keretében zajlott. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt, a kitöltésért a vizsgálati személyek nem kaptak jutalmat, egyes esetekben a kurzus teljesítésének részeként vettek részt a vizsgálatban.

A vizsgálati minta homogénnek tekinthető, hiszen a kitöltők kivétel nélkül mind fiatal, egyetemi hallgatók voltak. 136 pszichológus hallgató, 98 történelem szakos hallgató, 22 orvostanhallgató és 45 informatika szakos hallgató vett részt a vizsgálatban. 7 ember adatait ki kellett zárunk az adatelemzésből, mivel ők a 20 állítást tartalmazó kérdőív minimum 5 kérdésére nem válaszoltak.

Eszközök és eljárás

A kérdőív magyar nyelvű fordítása és angol eredetije közötti tartalmi egyezést a fordítás-visszafordítás módszerével ellenőriztük.⁴ A vizsgálati személyek nyolcfokú Likert-típusú skálákon jelezhetők, hogy mennyire értenek egyet az egyes állításokkal (1 – *egyáltalán nem értek egyet* és 8 – *teljesen egyetértek*). A vizsgálati személyeknek kiadott vizsgálati anyag az instrukciós lapból, valamint a 20 állításos CGS-ből állt, a vizsgálatban részt vevő személyek a kitöltést követően csoportosan kaptak visszajelzést a vizsgálat céljáról.

Eredmények és megbeszélés

A kérdőív belső felépítésének, struktúrájának tesztelésére két módszert választottunk: a feltáró faktorelemzést és a megerősítő faktorelemzést. A feltáró faktorelemzésre azért volt szükség, mert magyar nyelven ez volt az első adatgyűjtés a kérdőívvel, így nem álltak rendelkezésre előzetes tapasztalatok a kérdőív struktúráját illetően. A megerősítő faktorelemzés során a Branscombe és munkatársai (2004) által létrehozott eredeti három alskálából álló struktúra, valamint az újonnan hozzáadott negyedik alskála (*Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása*) alapján állítottunk fel egy elméleti modellt, ahol a 20 állítás 4 alskálába rendeződik és minden alskálához 5-5 állítás tartozik. Ezt az elméleti modellt vetettük össze a kapott adatokkal. A feltáró faktorelemzést az IBM SPSS 22.0 verziójával, a megerősítő faktorelemzést az IBM AMOS 22.0 verziójával végeztük el.

A feltáró faktoranalízist Maximum likelihood módszerrel és Promax rotációval hajtottuk végre, feltételezve, hogy az egyes faktorok korrelálnak egymással. A kapott *KMO* érték 0,86, a Bartlett-féle szfericitásteszt szignifikanciája $p < ,05$, a változók alkalmasak a faktorelemzésre. A faktorok számát a sajátérték (eigenvalue) > 1 kritériummal határoztuk meg. A feltáró faktorelemzés egy négy faktorból álló megoldást adott, amely a teljes variancia 42,1%-át magyarázta.

Az 1. táblázatban mutatjuk be a kapott alskálák struktúráját. A táblázatban jelöltük, hogy a kérdőívben megtalálható variancia hány százalékát magyarázzák az egyes alskálák, továbbá feltüntettük az alskálák megbízhatóságát, az egyes alskálákhoz tartozó állításokat, valamint az egyes állítások faktorsúlyát.

A kapott alskálák tartalmuk szerint megfeleltek a Branscombe és munkatársai (2004) által kapott alskáláknak, valamint az újonnan hozzáadott negyedik alskálának.

⁴ Az eredeti kérdőívet Csertő István fordította magyarra, László János fordította vissza angolra, az eredeti és a visszafordított angol nyelvű kérdőívet Ben Slugoski, az eredeti kérdőív egyik fejlesztője vetette össze egymással.

1. táblázat. A Kollektív Büntudat Skála feltáró faktorelemzése nyomán kapott faktorstruktúra, a faktorok által magyarázott variancia, a kapott alskálák megbízhatósága, az egyes alskálákhoz tartozó állítások és faktorsúlyuk

Állítások/Faktorok	Kollektív Büntudat Elvárása	Kollektív Büntudat Elfogadása	Személyes Felelősség Elutasítása	Csoport Felelősségre- vonhatósága
VAR%	24,5%	9,2%	4,6%	3,7%
α	,76	,79	,71	,65
Úgy érzem, jogom van bizonyos előnyök- höz a múltban történt rossz cselekedetek miatt, melyeket más csoportok követtek el ellenünk	,814			
Más csoportok, melyek az én csoportom kárára jutottak előnyökhöz, tartoznak nekünk	,750			
Dühössé tesz, hogy a csoportomat elő- nyök szerzésére használták más csoport- tok a történelem során	,573			
Bánt, hogy saját csoportom ma olyan rossz cselekedetek miatt szenved, melye- ket egy másik csoport korábbi nemzedé- kei követtek el	,551			
Más csoportok az én csoportom kárára jutottak előnyökhöz nemzedékeken ke- resztül	,439			
Megbánást érzek néhány dolog miatt, melyet a csoportom másokkal tett a múltban		,845		
Büntudatot érzek több olyan dolog miatt is, melyeket az őseim más csoportokkal szemben elkövettek		,798		
Megbánást érzek a csoportom olyan múltbéli tetteiért, melyek kárt okoztak másoknak		,685		
Ha egy csoport tettei kárt okoznak egy másik csoport tagjainak, akkor az egész csoportnak büntudatot kell éreznie		,445		,362
Könnyen büntudatot érzek a csoportom tagjai által előidézett negatív követke- zmények miatt		,319		,306
Úgy vélem, helyre kell hoznom a kárt, melyet a saját csoportom másoknak okozott		,300		
Nem vagyok felelős a saját csoportom tetteinek negatív következményeiért			,661	
Nem vagyok felelős a hosszú távú ká- rokért, melyeket a csoportom okozott másoknak			,641	

1. táblázat folyt.

Állítások/Faktorok	Kollektív Bűntudat Elvárása	Kollektív Bűntudat Elfogadása	Személyes Felelősség Elutasítása	Csoport Felelősségrevon- vonhatósága
Nem vagyok felelős azért, hogy helyre- hozzam kárt, melyet a saját csoportom más csoportoknak okozott			,629	
Semmiért nem vállalom felelősséget, amit az őseim tettek			,559	-,305
Ha valamit nem személyesen én tettem, semmilyen módon nem vagyok érte felelős			,444	
A csoportokat, ugyanúgy, ahogy az egyé- neket, felelőssé kell tenni a tetteikért				,800
A csoport felelősséggel tartozik tagjainak tetteiért				,643
Megértem, ha az embereket felelőssé teszik azokért a károkért, melyeket a cso- portjuk okozott				,443
Úgy vélem, egy csoport tagjai egyénileg felelőssé tehetőek azért, amit csoportjuk más tagjai tesznek				,211

Megjegyzés: A táblázatban az egyes faktorokba a 0,3 értéknél erősebben töltő állítások kerültek felsorolásra. A CGS20 állítás legerősebben a negyedik faktorba töltött.

Az eredeti alskálákkal összevetve látható, hogy a *Kollektív Bűntudat Elvárása* alskála teljes mértékben megegyezik a Branscombe és munkatársai (2004) által kapott alskálával. Az alskálába öt állítás tartozik, és nincs olyan állítás, amely más alskálából keresztbe töltene ebbe az alskálába. A *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása* alskála is az elméleti megfontolásoknak megfelelően alakult: az eredetileg ide tartozó öt állítás, és csak ez az öt állítás tölt ide. A fennmaradó két alskála és az alskálák feltételezett függetlensége azonban több tekintetben nem felel meg a várakozásoknak: mindkét alskálába csak három-három állítás tölt 0,4 fölötti értékkel az eredetileg ide tartozó állításokból, továbbá összesen három állítás keresztbe tölt. Ezek közül kettő a *Kollektív Bűntudat Elvárása* és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskálákon súlyozódik, egy pedig a *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása* és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskálákon. Elméleti szempontból a *Csoport Felelősségrevonhatósága* és a *Kollektív Bűntudat Elfogadása*, illetve a *Személyes Felelősség Elutasítása* konstruktumok közötti döntő különbség az, hogy míg az előbbihez tartozó állítások általánosságban a kollektív felelősségvállalás elvét fogalmazzák meg (függetlenül attól, hogy a válaszadó saját csoportja vagy valamely külső csoport az elkövető), addig az utóbbi két alskála tételei a csoporttagként személyesen átélt bűntudatot (és annak kognitív és viselkedéses velejáróit) ismerik el, illetve tagadják a saját csoport korábbi erkölcstelen tetteit illetően. A keresztbe töltések oka minden bizonnyal az, hogy a *Kollektív Bűntudat Elfogadása* és a *Személyes Felelősség Elutasítása* alskálák tételeit általános, csoportfüggetlen formában alkalmaztuk, így a két alskála keresztbe töltő tételeit a válaszadók egy része a szemé-

lyükre (és jelentős csoporttagságaikra) specifikus jellemzőként, más részük általános elvként értelmezte. Ez az értelmezésbeli bizonytalanság indokolja, hogy a keresztbe töltő tételeket az eredeti, négy alskálát tartalmazó kérdőív alkalmazhatósága ellen szóló eredménynek tekintjük.

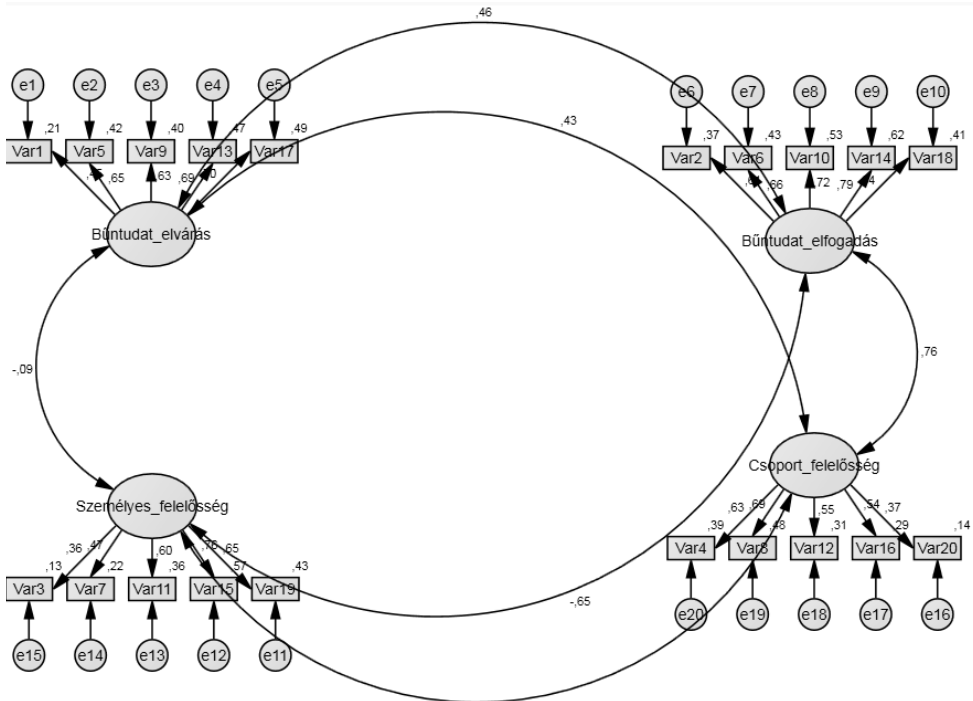
Az eredményeket összegezve, az eredeti skála struktúrájából a *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása* alskálát kaptuk vissza; ugyanakkor a magyarázott variancia szempontjából a *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Kollektív Büntudat Elfogadása* a két jelentősebb alskála, továbbá a *Kollektív Büntudat Elfogadása* alskála mind az öt, eredetileg ide tartozó állítást tartalmazza (legalább 0,3 faktorsúllyal), noha a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskála egy állítása keresztbe tölt ezen az alskálán. Mivel a csoportidentitás és a csoportközi attitűdök érzelmi vonatkozásainak vizsgálatában a *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Kollektív Büntudat Elfogadása* az elsődleges fontossággal bíró konstruktumok, melyek konceptuálisan összetartozó párt alkotnak, az eredmények fényében arra következtettünk, hogy az eredeti, négy alskálából álló modelltől elsősorban ez a két alskála használható magyar mintán. Megerősítő faktorelemzéssel ellenőriztük következtetésünk statisztikai megalapozottságát.

A megerősítő faktorelemzés során elsőként egy olyan modellt hoztunk létre, amely a Branscombe és munkatársai (2004) által feltárt három alskálát és az újonnan létrehozott negyedik alskálát tartalmazta, minden alskálához az eredeti struktúra szerinti öt-öt állítás tartozott. Az alskálák közötti korrelációt megengedtük, mindegyik állítás csak a saját alskálájához lett hozzárendelve, és az egyes állításokhoz tartozó hibavariációkat nem korreláltattuk egymással. A modellilleszkedés megállapításához a következő illeszkedési mutatókat használtuk: χ^2 próba, *CMIN/df*, *GFI*, *CFI*, *RMSEA*, *AIC*. Leach, van Zomeren és munkatársai (2008) alapján az *RMSEA* esetében a ,08 vagy az alatti értékek számítnak jónak, a *GFI* és a *CFI* esetében pedig a ,930 fölöttiek. A négy alskálából álló modell és a kapott adatok illeszkedése nem mondható kifejezetten jónak: $\chi^2(164) = 354,930$, $p < ,05$, *CMIN/df* = 2,164, *GFI* = ,888, *CFI* = ,888, *RMSEA* = ,062, *AIC* = 446,930. A modellt az 1. ábra mutatja be.

A négy alskálát tartalmazó modell alternatívájaként készítettünk egy olyan elemzést is, ahol csak a CGS két kiemelt alskálája szerepelt a modellben, az eredeti struktúra szerinti öt-öt állítással: a *Kollektív Büntudat Elfogadása* és a *Kollektív Büntudat Elvárása*. Ez a modell kiváló illeszkedési mutatókkal rendelkezik: $\chi^2(34) = 56,593$, $p = ,009$, *CMIN/df* = 1,664, *GFI* = ,964, *CFI* = ,973, *RMSEA* = ,047, *AIC* = 98,593. A két alskálát tartalmazó modell jobb mutatói tehát megerősítik a két alskála részben elméleti alapon történt kiemelését.

Az elméleti megfontolások, a feltáró és a megerősítő faktorelemzések eredményei alapján megállapítható, hogy az eredeti, négy alskálát tartalmazó modelltől elsősorban két alskála használható magyar mintán: a *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Kollektív Büntudat Elfogadása*. A másik két konstruktum – az egyéni felelősség kérdése a saját csoport által elkövetett tettekkel kapcsolatban, valamint a csoport általános felelősségrevonhatósága – kevésbé körvonalazott.

A diszkrimináns és konvergens érvényesség vizsgálatainak bemutatásakor mégis a teljes, négy alskálából álló struktúrát használjuk, mivel elméleti szempontból minden egyes alskála a többitől eltérő konstruktumot mér, így számot tarthat a kollektív büntudat hazai kutatóinak érdeklődésére. Továbbá az összehasonlítás alapjául szolgáló kuta-

1. ábra. A megerősítő faktorelemzés négyfaktoros modellje

tás (Branscombe és mtsai, 2004) figyelembe vette a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskálát is a *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Kollektív Büntudat Elfogadása* alskálák mellett.

A második vizsgálatban a CGS diszkrimináló érvényességét, a harmadik vizsgálatban a CGS konvergens érvényességét ellenőriztük.

MÁSODIK VIZSGÁLAT: A CGS DISZKRIMINÁLÓ ÉRVÉNYESSÉGE

A vizsgálat célja

Branscombe és munkatársai (2004) nyomán igazolni kívántuk, hogy a CGS alskálái nem egyeznek más, a személyes büntudattal összefüggésbe hozható konstruktumokat mérő skálák tartalmával.

Módszer

Résztvevők

Vizsgálatunkban 142 fő vett részt, az adatokat a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatói gyűjtötték össze egy kurzus keretében. A kérdőívek felvétele online történt. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt, a kitöltésért a vizsgálati személyek nem

kaptak jutalmat. A vizsgálatban 53 férfi és 89 nő vett részt, a vizsgálati személyek átlagos életkora 39,32 volt ($SD = 12,8$). A vizsgálati személyek közül 140-en rendelkeztek minimum érettségivel, ezen belül 105 fő felsőfokú végzettséggel is. A vizsgálati személyek először a CGS-t töltötték ki, majd ezt követően a többi kérdőívet. A kitöltés mintegy fél órát vett igénybe. A vizsgálati személyek, amennyiben igényelték, a vizsgálatvezetőt megkeresve tudtak visszajelzést kapni a vizsgálat céljáról.

Eszközök és eljárás

A diszkrimináló érvényesség megállapítása érdekében három kérdőívet vettünk fel a CGS mellett. Az első az egyéni büntudatra való hajlamosságot mérő TOSCA3 kérdőív volt (Tangney, Dearing, Wagner és Gramzow 2000; Boda-Ujlaky, 2014). A TOSCA3 16 szituációt (11 negatív és 5 pozitív) mutat be, amelyekhez négy, esetenként öt válaszlehetőség kapcsolódik. Ezekkel a válaszlehetőségekkel kapcsolatban kell megjelölnie a vizsgálati személynek, hogy mennyire valószínűen adná ezeket a reakciókat az adott helyzetben. Egy példa a megítélendő helyzetekre: „Azt tervezi, hogy egy barátjával ebédel. Öt órákor észreveszi, hogy felültette a barátját.” Az adható reakciók a következők: „Őn azt gondolja: nem vagyok elég figyelmes”, „Őn azt gondolja: meg fogja érteni”, „Őn azt gondolja: kárpótolni kell a barátját, amilyen gyorsan csak lehet”, „Őn azt gondolja: a főnököm pont ebéd előtt vonta el a figyelmem”. Mind a négy válaszreakciót egy ötfokú skála segítségével kell megítélni, ahol *egyáltalán nem valószínű* (1) és *nagyon valószínű* (5) a skála két végpontja. A TOSCA3 eredményeit hat alskála pontszámaiban lehet összesíteni. Ezek közül a jelen vizsgálatban egy pontszám volt releváns: a büntudat átélésére való vonás jellegű hajlam.

A diszkrimináló érvényesség megállapításához továbbá felvettük még a 10 tételből álló Rosenberg Önbecsülés Skálát (Rosenberg, 1979; magyarul Rózsa és V. Komlósi, 2014). A skála a szelf globális megítélésének minőségét méri öt pozitív és öt negatív (fordított) állítás segítségével (pl. *Vagyok olyan értékes ember, mint mások; Gyakran azt gondolom, hogy egy nulla vagyok*). A vizsgálati személyeknek négyfokú skála segítségével kellett megítélniük, hogy mennyire értenek egyet a skála állításaival. A magasabb skálapontszám magasabb önbecsülésnek felel meg.

Felvettük továbbá a társadalmi kívánatosság mérésére alkalmas Marlowe–Crowne-féle társas kívánatosság skála (M-CSDS) rövidített, 13 tételből álló változatát (Szakács, 1983). Ebben a kérdőívben olyan állítások vannak, amelyek „igaz” vagy „hamis” irányultsággal rendelkeznek: egyes állítások társadalmilag kívánatosak, de nem túlságosan valószínűek (pl. *Nem számít, kivel beszélek, mindig figyelmesen meghallgatom*), míg más állítások társadalmilag nem kívánatosak, de nagyon valószínűek (pl. *Előfordult, hogy irigykedtem mások sikereire*). A skála állításait úgy kódoltuk, hogy a jó benyomást közvetítő választások a 2 értékkel lettek kódolva, míg a reálisabb, de kevésbé kívánatos választások az 1 értékkel, így a skálán elért magasabb értékek a szociális elvárásoknak való fokozott megfelelési igényt jelezték.

Hipotézisek

Branscombe és munkatársai (2004) adatgyűjtése alapján azt feltételeztük, hogy a CGS alskálái közül a *Kollektív Büntudat Elfogadása* és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* gyenge, de szignifikáns kapcsolatban fog állni a büntudatra való egyéni hajlammal. Az önbecsülés és a társas elvárásoknak való megfelelés esetében Branscombe és munkatársai (2004) nyomán azt vártuk, hogy ezek nem fognak korrelálni a CGS alskáláival, vagyis a kollektív büntudat és személyes felelősség elfogadása nem magyarázható a jó benyomásra való törekvással és az alacsony önbecsüléssel.

Eredmények és megbeszélés

A 2. táblázat a CGS és a diszkrimináló érvényesség megállapításához használt skálák leíró értékeit, megbízhatósági adatait, valamint az egyes skálák közötti korrelációkat mutatja be.

A 2. táblázatban látható, hogy a CGS egyik alskálája sem korrelál a társas kívánatossággal, így a kollektív büntudat átélése és a személyes felelősség elfogadása nem a társadalmi elvárásoknak való megfelelésből adódik. A hipotézisünknek megfelelően az egyéni büntudathajlam szignifikánsan korrelál a *Kollektív Büntudat Elfogadásával* ($r = ,359, p < ,01$) és a *Csoport Felelősségrevonhatóságával* ($r = ,317, p < ,01$). A korrelációk erőssége azonban világosan mutatja, hogy noha a csoportalapú büntudat átélése együtt jár az egyéni érzélemátélési hajlammal, a két érzelmi válasz megjelenési feltételei nem azonosak. A kapott korrelációs együtthatók megfelelnek a Branscombe és munkatársai (2004) által kapott értékeknek.⁵ A vizsgálati személyek önbecsülése három kollektív büntudati alskálával mutat szignifikáns kapcsolatot: az önbecsülés negatív korrelációt mutat a *Kollektív Büntudat Elfogadásával* ($r = -,251, p < ,01$) és a *Csoport Felelősségrevonhatóságával* ($r = -,203, p < ,05$), pozitívan korrelál a *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasításával* ($r = ,304, p < ,01$). Minél alacsonyabb a vizsgálati személy önbecsülése, annál inkább elfogadja a saját csoport erkölcstelen tettei miatti büntudatot, a csoport kollektív felelősségét és a saját személyes felelősségét is. A korrelációs együtthatók erőssége arra utal, hogy a csoportalapú büntudat és az egyéni önbecsülés bár összefüggnek egymással, mégis egymástól elválasztható konstruktumok. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy Branscombe és munkatársai (2004) vizsgálatában az önbecsülés a CGS egyik alskálájával sem mutatott kapcsolatot. Az eltérés lehetséges okaira a megvitatásban térünk ki. A CGS diszkrimináló érvényességének vizsgálata során megállapítható, hogy a CGS alskáláin kapott pontszámok nem magyarázhatóak a vizsgálati személy egyéni büntudatátélési hajlandóságával, önbecsülésével és jó benyomásra törekvésével.

⁵ Branscombe és munkatársai (2004) vizsgálatában a büntudathajlam szintén a *Kollektív Büntudat Elfogadásával* ($r = ,26, p < ,05$) és a *Csoport Felelősségrevonhatóságával* ($r = ,23, p < ,05$) korrelált szignifikánsan. A büntudat hajlamot Kugler és Jones (1992) *Personal Guilt Inventory* skálájával mérték a szerzők.

2. táblázat. A Kollektív Büntudati Skála alskálái és a diszkrimináló érvényesség megállapításához használt skálák közötti korrelációk, valamint a skálák leíró statisztikai adatai és megbízhatósági mutatói

Mérőeszköz	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Kollektív Büntudat Elvárása	–	,551**	–,067	,377**	,097	–,005	,052
2. Kollektív Büntudat Elfogadása		–	–,366**	,702**	,359**	–,251**	–,026
3. Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása			–	–,314**	,055	,304**	,162
4. Csoport Felelősségre vonhatósága				–	,317**	–,203*	–,044
5. Büntudat (TOSCA3)					–	–,070	,008
6. Önbecsülés (Rosenberg)						–	,209*
7. Társas kívánatosság (Marlowe–Crowne)							–
M	3,82	3,71	4,11	4,22	3,91	3,24	1,46
SD	1,71	1,88	1,74	1,66	,68	,55	,20
α	,79	,89	,82	,80	,85	,85	–

Megjegyzés: * $p < ,05$; ** $p < ,01$ (2-tailed)

HARMADIK VIZSGÁLAT: A CGS KONVERGENS ÉRVÉNYESSÉGE

A vizsgálat célja

Ebben a vizsgálatban azt a feltevést ellenőriztük, hogy a CGS csoporttagként átélt érzelmi választ mér, melynek feltétele a csoporttal való azonosulás, és amely szisztematikus összefüggést mutat a csoportközi attitűdökkel.

Módszer

Résztvevők

Vizsgálatunkban 110 fő vett részt, az adatokat a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatói gyűjtötték össze egy kurzus keretében. A kérdőívek felvétele online történt. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt, a kitöltésért a vizsgálati személyek nem kaptak jutalmat. A vizsgálatban 30 férfi és 80 nő vett részt, a vizsgálati személyek átlagos életkora 40,32 év volt ($SD = 12,1$). A vizsgálati személyek közül 109-en rendelkeztek minimum érettségivel, ezen belül 90 fő felsőfokú végzettséggel is. A vizsgálati személyek először a CGS-t töltötték ki, majd ezt követően a többi kérdőívet. A kitöltés mintegy fél órát vett igénybe. A vizsgálati személyek, amennyiben igényelték, a vizsgálatvezetőt megkeresve tudtak visszajelzést kapni a vizsgálat céljáról.

Eszközök és eljárás

Hasonlóan a Branscombe és munkatársai (2004) által alkalmazott eljáráshoz, a skálát specifikus csoportra vonatkozóan, esetünkben a magyar nemzeti csoportra vonatkozó formában alkalmaztuk, annak érdekében, hogy az eredeti vizsgálattal részben összehasonlítható adatokat kapjunk. A skála magyarspecifikus változatának instrukciójában a magyar nemzeti csoportot jelöltük meg az állítások referenciájaként, valamint a *Kollektív Büntudat Elfogadása* és a *Kollektív Büntudat Elvárása* alsóskálák tételeiben az általános „csoport” megnevezést a „magyar csoport” megnevezéssel helyettesítettük.

A konvergencia érvényesség teszteléséhez felmértük a vizsgálati személyek társas dominancia orientációját és a magyar nemzeti csoporttal való azonosulásukat. Előbbi mérésére a 16 tételből álló társas dominancia orientáció skálát (SDO) használtuk, amely a társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenség iránti preferencia, illetve a külső csoportokkal szembeni dominancia iránti igény mutatója (Pratto és mtsai, 1994; a skála vizsgálatunkban alkalmazott magyar változatát lásd Jost, 2003, 174; pl. *Ahhoz, hogy az életben előrejussunk, néha keresztül kell gázolni más csoportokon*).⁶ A szakirodalmi konvencióknak megfelelően a kérdőív állításait egyetlen egydimenziós skálaként kezeltük, a magasabb pontszámok a társas dominancia iránti erősebb preferenciának feleltek meg. Az egyes állításokkal való egyetértést hétfokú skálák segítségével mértük, ahol a választartomány két szélsőértéke az *egyáltalán nem értek egyet* (1) és a *teljes mértékben egyetértek* (7).

A magyar nemzeti csoporttal való azonosulást a Szabó és László (2014) által kidolgozott kérdőívvel mértük, amely a nemzettel való azonosulást két módra, kötődésre és glorifikációra bontja (ennek elméleti háttéréről részletesebben lásd Roccas és mtsai, 2006). A kötődés a magyar csoporttal való érzelmi kapcsolatot jelenti (pl. *Erős köteleknek fűznek a magyarsághoz*), a glorifikáció a magyar csoport felsőbbrendűségét hirdeti (pl. *Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok*). A nyolc állítást tartalmazó kérdőívben négy-négy állítás méri mindkét azonosulási módot, az állításokkal való egyetértést hétfokú skálákon jelölik a vizsgálati személyek.

Hipotézisek

Az SDO esetében azt vártuk, hogy pozitívan fog korrelálni a kollektív büntudat elvárásával és negatívan a kollektív büntudat elfogadásával. A feltevés alapja az, hogy a társas dominancia iránti igény saját csoport iránti elfogultsághoz vezet (Sidanius, Pratto és Mitchell, 1994). Szabó (2013) egy korábbi vizsgálatának eredményei a várt mintázatot valószínűsítik: a saját csoport agressziója esetében a felelősség és a büntudat elutasítását, a külső csoport saját csoporttal szembeni agressziója esetében a felelősségvállalás és a büntudat átélésének intenzív igénylését.

A CGS és az azonosulási módok kapcsolatát illetően a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg: a saját csoportot glorifikáló vizsgálati személyek kevésbé fognak kollektív büntudatot átélni, míg más csoportok tagjaitól több büntudatot várnak el, mint

⁶ A kötet fordítói Berkics Mihály és Bujdosó Borbála, a fordítást Hunyady Orsolya lektorálta.

a kevésbé glorifikáló személyek. A glorifikáció hatását statisztikai módszerrel (parciális korrelációval) kiszűrve a kötődés esetében a saját csoport iránt kritikus attitűd megjelenése feltételezhető: az erősen kötődők esetében várható leginkább a kollektív büntudat és a személyes felelősség elfogadása (Roccas és mtsai, 2006).

Eredmények és megbeszélés

A 3. táblázat a magyarspecifikus CGS kapcsolatát mutatja azokkal a skálákkal, amelyeket a konvergens érvényesség vizsgálatához használtunk.

A konvergens érvényesség megállapításához használt mérőeszközök és a magyar-specifikus CGS korrelációi megfelelnek az előzetesen elvártaknak. A glorifikáció skála a kollektív büntudat külső csoportoktól való elvárásával korrelál pozitívan ($r = ,508$, $p < ,01$), míg a kötődés skála a saját csoport immorális tetteivel kapcsolatos kollektív büntudat elfogadásával mutat pozitív korrelációt ($r = ,210$, $p < ,05$). Ez megfelel Roccas és munkatársai (2006) eredményeinek: a glorifikáció a saját csoport iránt elfogult attitűdhez vezet, míg a kötődést a saját csoporttal való kritikus azonosulás jellemzi. A glorifikáció továbbá pozitívan korrelál a személyes felelősség elutasításával ($r = ,228$, $p < ,05$), vagyis az erősen glorifikáló vizsgálati személyek nem hisznek abban,

3. táblázat. A Kollektív Büntudati Skála alskálái és a konvergens érvényesség megállapításához használt skálák közötti korrelációk, valamint a skálák leíró statisztikai adatai és megbízhatósági mutatói

Mérőeszköz	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Kollektív Büntudat Elvárása	–	,306**	,299*	,234**	,015	,508**	,269**
2. Kollektív Büntudat Elfogadása		–	–,360**	,538**	,210*	–,016	–,056
3. Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása			–	–,218*	–,089	,228*	,237*
4. Csoport Felelősségre-vonhatósága				–	,036	,007	,028
5. Kötődés (Nemzeti azonosulás; Szabó és László, 2014)					–	,567**	–,264*
6. Glorifikáció (Nemzeti azonosulás; Szabó és László, 2014)						–	,309**
7. Társas Dominancia Orientáció (Jost, 2003)							–
M	4,03	3,15	4,92	4,03	5,33	3,74	2,65
SD	1,85	1,57	1,57	1,48	1,53	1,50	1,19
α	,78	,84	,72	,74	,88	,84	,92

Megjegyzés: * $p < ,05$; ** $p < ,01$ (2-tailed). A Kötődés és a Glorifikáció skálák esetében a parciális korreláció módszerét választottuk, ahol a Kötődés és más skálák korrelációját a Glorifikációra kontrolláltuk, míg a Glorifikáció és más skálák korrelációját a Kötődésre kontrolláltuk.

hogy egyénileg számon kérhetőek lennének a saját csoport esetleges rossz tetteivel kapcsolatban. A társas dominancia orientáció a hipotéziseknek megfelelően pozitívan korrelál a kollektív büntudat elvárásával ($r = ,269$, $p < ,01$), ugyanakkor Branscombe és munkatársai (2004) eredeti eredményeivel szemben a magyar vizsgálati mintán nincs szignifikáns kapcsolatban a kollektív büntudat elfogadásával. Összességében elmondható, hogy a konvergens érvényesség vizsgálata azokat az összefüggéseket mutatja, amelyek az elméleti háttér, valamint Branscombe és munkatársai (2004) vizsgálata alapján elvárhatók. A kollektív büntudatot a külső csoportoktól a glorifikáló vizsgálati személyek várják el, valamint azok, akik magas társas dominancia orientációval jellemezhetők. A kollektív büntudatot elsősorban az erősen kötődők fogadják el, akiket Staub (1997) kritikus lojalistáknak nevezett: kitartanak a csoport mellett annak rossz tetteivel szembesülve is, ugyanakkor nem motiváltak arra, hogy csoportjukat felmentse a tettek felelőssége alól.

Megjegyzendő, hogy a kötődés és a kollektív büntudat elfogadása között mutatkozó pozitív kapcsolat nem általánosan jellemző a magyarokra: Szabó és László (2014), valamint Szabó (2013) magyar mintán csak bizonyos megkárosított külső nemzeti csoportok esetében kapták meg a várt pozitív korrelációt a kötődés és a saját csoport iránti kritikus érzelmek, illetve kollektív felelősségvállalás között. Ennek a látszólagos ellentmondásnak a legvalószínűbb magyarázata az, hogy a jelen vizsgálatban alkalmazott magyarspecifikus CGS csak a saját csoportot határozta meg, a külső csoportot nem, így a skála olyan csoportközi eseményeket is implikál, amelyekkel kapcsolatban a magyar nemzethez kötődő válaszadók a kapott eredmény szerint jelentős mértékű büntudatot élnek át (ilyen esemény lehet pl. a magyarországi német kisebbség kitelepítése vagy a magyarok részvétele a holokausztban). Tehát míg tendenciaként érvényes lehet, hogy az erősen kötődők hajlamosabbak a büntudat elfogadására, ugyanakkor ez a kapcsolat nem feltétlenül jelenik meg helyzetről helyzetre. Az összefüggést olyan feltételek befolyásolhatják, mint például a csoportközi konfliktus aktuális intenzitása (lásd pl. Roccas és mtsai, 2006).

ÁLTALÁNOS MEGBESZÉLÉS

Míg a kollektív érzelmek szociálpszichológiai szakirodalmában kitüntetett figyelem irányul a kollektív büntudat szerepére a csoportközi konfliktusok rendezésében, a büntudatnak a csoportközi attitűdök és viselkedés, illetve a csoportidentitás szempontjából releváns aspektusait megbízhatóan és érvényesen mérő skála magyar nyelven a szerzők tudomása szerint mindeddig nem volt elérhető.

A feltáró és megerősítő faktorelemzések eredményei szerint a magyar nyelvű kérdőív összességében jó pszichometriai mutatókkal rendelkezik. A feltáró faktorelemzéssel négy alskálát kaptunk, melyek tartalmukban megegyeznek az eredeti skála négy alskálájával: *Kollektív Büntudat Elvárása* a saját csoportot megkárosító külső csoportokkal szemben, *Kollektív Büntudat Elfogadása* a saját csoport immorális tetteivel kapcsolatban, a *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása*, amely a csoporttagként átélt büntudat feltételét jelentő felelősségvállalás relatív hiányát méri, és a *Csoport Felelősségrevonhatósága*, amely a kollektív bűnösség elvével való egyetértést méri. A bemutatott

vizsgálatokban mind a négy alskála belső konzisztenciája minden esetben jó vagy elfogadható. Ugyanakkor a négy alskála összetétele és függetlensége (keresztbe töltő tételek megjelenése) nem felel meg maradéktalanul a várakozásoknak. A magyarított variancia, a belső konzisztencia és a megerősítő faktorelemzések eredményei szerint elsősorban két alskála használható magyar mintán: a *Kollektív Büntudat Elvárása* és a *Kollektív Büntudat Elfogadása*.

A diszkrimináló és konvergens érvényesség megállapítása során a CGS két eltérő változatát használtuk, hogy Branscombe és munkatársai (2004) eredeti vizsgálataival összevethető eredményeket kapjunk. A diszkrimináló érvényességet a CGS általános, csoportfüggetlen változatán teszteltük, míg a konvergens érvényesség vizsgálatához specifikusan a magyarokra vonatkozó skálát használtunk. A kapott eredmények többnyire megfelelnek a szakirodalom alapján vártaknak. A diszkrimináló érvényesség vizsgálatában a csoportfüggetlen CGS négy alskálájának függetlenségét ellenőriztük a személyes büntudattól, a társas kívánatosságtól és a személyes önbecsüléstől. A *Kollektív Büntudat Elfogadása* és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskálák mérsékelt pozitív korrelációt mutatnak a személyes büntudattal, amely az azonos érzelmi minőséggel magyarázható, míg a társas kívánatossággal egyik alskála sem korrelál, tehát a mérést nem torzíja a kedvező benyomásra törekvés. A személyes önbecsülés esetében nem várt szignifikáns korrelációs kapcsolatokat találtunk, amelyek Branscombe és munkatársai (2004) vizsgálatában nem jelentek meg: minél alacsonyabb a vizsgálati személy önbecsülése, annál inkább elfogadja a saját csoport erkölcstelen tettei miatti büntudatot, a csoport kollektív felelősségét és a saját személyes felelősségét is a csoport tetteiért. A kapott összefüggések feltehetőleg azzal magyarázhatók, hogy a CGS általunk alkalmazott általános változata nem valamely meghatározott csoporttagságra vonatkozóan, illetve annak kontextusában mérte a kollektív büntudat dimenzióit, hanem általában a vizsgálati személy tetszőlegesen választott „saját csoportjára” vonatkozóan. Ebben az esetben a kollektív önbecsülés látens hatása feltételezhető a kollektív büntudat, illetve felelősség felvétele és a személyes önbecsülés közötti pozitív kapcsolat megjelenésében. A kollektív önbecsülés az énfogalomnak az az aspektusa, amely az egyén számára fontos saját csoportok értékelésén alapul (Luhtanen és Crocker, 1992). Vizsgálatunkban a kollektív büntudatra vonatkozó állítások megítélése során a személyek feltehetőleg olyan csoportra gondoltak, amely számukra érzelmileg, és így az önbecsülésük szempontjából is meghatározó. A kapott korrelációk mérsékelt erőssége azonban világosan mutatja, hogy még ebben az esetben is egyértelműen elkülönülnek a csoporttagsághoz kapcsolódó kollektív büntudat dimenziói a személyes önbecsüléstől.

A konvergens érvényesség vizsgálataiban azt a feltevést ellenőriztük, hogy a CGS csoporttagsághoz kötődő érzelmi választ mér. Annak érdekében, hogy Branscombe és munkatársai (2004) eredeti vizsgálatával összevethető adatokat nyerjünk, ezekben a vizsgálatokban a CGS specifikusan a magyar nemzeti csoportra vonatkozó változatát vetettük össze csoport szintű változókkal. A Harmadik vizsgálatban mind a négy alskála kapcsolatát vizsgáltuk egyrészt a nemzeti azonosulás két módjával, a saját csoport iránt elfogult attitűddel jellemezhető glorifikációval és a kritikusan lojális nemzeti azonosulást jelentő kötődéssel, másrészt a társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenség iránti preferenciát, illetve a külső csoportokkal szembeni dominancia iránti igényt jelző társas dominancia orientációval. Az eredmények összességében megfelelnek a

szakirodalmi adatok alapján elvártaknak. A glorifikáció a *Kollektív Büntudat Elvárásával* korrelál pozitívan, míg a kötődés a *Kollektív Büntudat Elfogadásával*. A glorifikáció pozitívan korrelál a *Személyes Felelősség Elutasításával* is, azaz a glorifikáló vizsgálati személyek nem hisznek abban, hogy egyénileg számon kérhetőek lennének a saját csoport esetleges rossz tetteivel kapcsolatban. A társas dominancia orientáció feltevé-sünknek megfelelően pozitívan korrelál a *Kollektív Büntudat Elvárásával*, ugyanakkor Branscombe és munkatársai (2004) eredeti eredményeivel szemben a magyar vizsgálati mintán nincs szignifikáns negatív (sem pozitív) kapcsolatban a *Kollektív Büntudat Elfogadásával*.

A vizsgálati eredmények tükrében megállapítható, hogy a magyar nyelvű Kollektív Büntudat Skála két alskálája, a *Kollektív Büntudat Elfogadása* és a *Kollektív Büntudat Elvárása* alskálák jól alkalmazhatók kutatási célokra: általános, csoportfüggetlen formában (a *saját csoport* és *más csoportok* formulák alkalmazásával), az alskálák egyfajta hajlalom mérnek a csoporttagként átélt és igényelt büntudatra, specifikus csoportra vonatkozó formában pedig ennek a hajlamnak a megnyilvánulását mérik egy meghatározott csoporttagság, illetve csoportközi viszony kontextusában.

Szót kell ejtenünk az eredmények érvényességének három fontos korlátjáról is. Egyfelől viszonylag homogén mintákkal dolgoztunk, melyek elsősorban magasan képzett (diplomás vagy egyetemi hallgató), többnyire nagyvárosokban élő személyekből álltak. A minták homogenitása megkérdőjelezi az eredmények általánosíthatóságát. Másfelől a *Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása* és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskálák csupán csekély hányadát magyarították a kérdőívben található varianciának, és a *Csoport Felelősségrevonhatósága* alskála állításai több esetben keresztbe töltöttek más alskálákkal. Ezek az eredmények megkérdőjelezzik a két kisebb alskála alkalmazhatóságát a további kutatásokban. Végül a kollektív büntudat skála validálásához használt skálák némelyikét, név szerint a TOSCA3 skálát, a Marlowe–Crown-féle társas kívánatosság skálát és a társas dominancia orientáció skálát a szerzők tudomása szerint magyar nyelvre eddig nem adaptálták, noha magyar fordításaikat alkalmazzák empirikus kutatásokban (egy-egy példa a skálák említésének sorrendjében: Török, Szabó és Boda-Ujlaky, 2014; Fülöp, 2014; Murányi és Sipos, 2012). Azért döntöttünk a skálák használata mellett, mert konceptuálisan megfelelnek a Branscombe és munkatársai (2004) által alkalmazott skáláknak, ugyanakkor a szerzők tudomása szerint nincs magyar nyelvre adaptált alternatívájuk.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A cikk megjelenését az OTKA K 109009 sz. pályázata támogatta.

IRODALOM

- Augoustinos, M., & Lecouteur, A. (2004). On whether to apologize to indigenous Australians: The denial of white guilt. In N. R. Branscombe, & B. Doosje (Eds), *Collective guilt: International perspectives* (pp. 236–261). New York: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review* 3, 193–209.
- Baumeister, R. F., & Hastings, S. (1997). Distortions of collective memory: How groups flatter and deceive themselves. In J. W. Pennebaker, D. Paez, & B. Rimé (Eds), *Collective memory of political events: Social psychological perspectives* (pp. 277–293). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Boda-Ujlaky, J. E. (2014). *A gelotofóbia kialakulásának, fennmaradásának és terápiájának szociálpszichológiai faktorai*. PhD-értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola.
- Branscombe, N. R., & Doosje, B. (2004). *Collective guilt: international perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Branscombe, N. R., Slugoski, B. R., & Kappen, D. M. (2004). The measurement of collective guilt: what it is and what it is not. In N. R. Branscombe, & B. Doosje (Eds), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 16–34). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crowne, D. P., & Marlowe, D. (1964). *The Approval Motive*. New York: John Wiley & Sons.
- Doosje, B., Branscombe, N. R., Spears, R., & Manstead, A. S. R. (1998). Guilt by association: when one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 872–886.
- Fülöp, É., Csertő, I., Ilg, B., Szabó, Zs. P., Slugoski, B. R., & László, J. (2014). Emotional elaboration of collective traumas in historical narratives. In J. P. Forgas, O. Vincze, & J. László (Eds), *Social Cognition and Communication* (pp. 245–262). New York: Psychology Press.
- Fülöp M. (2014). *A versengés, a győzelem és a vesztes pszichológiája és kulturális különbségei*. Akadémiai doktori értekezés. Letöltve: http://real-d.mtak.hu/657/7/dc_346_11_doktori_mu.pdf
- Jost, J. T. (2003). *Önalávetés a társadalomban: A rendszerigazolás pszichológiája*. Budapest: Osiris.
- Kugler, K., & Jones, W. H. (1992). On conceptualizing and assessing guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 318–327.
- László J. (2012). Érzelemszabályozás történelmi elbeszélésekben. In László J. (2012), *Történelem-történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába* (pp. 122–131). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Leach, C. W., Iyer, A., & Pedersen, A. (2006). Anger and guilt about ingroup advantage explain the willingness for political action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 1232–1245.
- Leach, C. W., Van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L. W., Pennekam, S. F., Doosje, B., Ouwerkerk, J. W., & Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: a hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 144–165.
- Luhtanen, R., & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(3), 302–318.
- Murányi I. És Sipos F. (2012). Nemzeti radikálisok tekintélyelvűsége: szociális dominancia orientáció és ellentörténelem. *Metszetek*, 1(1), 32–56.
- Pensini, P. M., & Caltabiano, N. J. (2012). *Collective guilt and attitudes toward recycling: data from a North Queensland sample*. *Journal of Tropical Psychology*, 2, 1–7.
- Pratto, F., Çidam, A., Stewart, A. L., Zeineddine, F.B., Aranda, M., Aiello, A., Chrysochoou, X., Cichocka, A., Cohrs, J. C., Durrheim, K., Eicher, V., Foels, R., Górska, P., Lee, I. C., Licata, L., Liu, J. H., Li, L., Meyer, I., Morselli, D., Muldoon, O., Muluk, H., Papastamou, S., Petrovic, I., Petrovic, N., Prodromitis, G., Prati, F., Rubini, M., Saab, R., Stekelenburg, J., Sweetman, J., Zheng, W., & Henkel, K. E. (2013). Social dominance in context and in individuals: Con-

- textual moderation of robust effects of social dominance orientation in 15 languages and 20 countries. *Social Psychological and Personality Science*, 4(5), 587–599.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741–763.
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 698–711.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. Malabar, FL: Robert E. Krieger.
- Rózsa S., & V. Komlósi A. (2014). A Rosenberg Önbecsülés Skála pszichometriai jellemzői: a pozitívan és negatívan megfogalmazott tételek működésének sajátosságai. *Pszichológia*, 34, 149–174.
- Sidanius, J., Pratto, F., & Mitchell, M. (1994). Ingroup identification, social dominance orientation, and differential intergroup social allocation. *Journal of Social Psychology*, 134, 151–167.
- Slugoski, B.R., Branscombe, N.R., & Kappen, D.M. (2002). *Development and validation of the Collective Guilt Scale (CGS)*. 31st Annual Meeting of the Society of Australasian Social Psychologists, Adelaide, Australia.
- Smith, E. R. (1993). Social identity and social emotions: toward new conceptualization of prejudice. In D. M. Mackie, & D. L. Hamilton (Eds), *Affect, cognition, and stereotyping: interactive processes in group perception* (pp. 297–315). San Diego, CA: Academic Press.
- Smith, E. R., Seger, C., & Mackie, D. M. (2007). Can emotions be truly group level? Evidence regarding four conceptual criteria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 431–446.
- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: moving from embeddedness in the group to critical loyalty and action. In D. Bar-Tal, & E. Staub (Eds), *Patriotism in the lives of individuals and nations* (pp. 213–228). New York: Nelson-Hall.
- Szabó Zs. P. (2013). *A nemzeti csoporttal való azonosulás hatása a csoportalapú érzelmek átélésére*. PhD-értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Doktori Iskola.
- Szabó Zs. P., & László J. (2014). A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69, 293–318.
- Szakács F. (1983). *Személyiséglélektani szöveggyűjtemény. IV/3. Személyiségdimenziók mérése, táblázatok, ábrák, függelékek*. Budapest: Tankönyvkiadó, 741–742.
- Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Tangney, J. P., Dearing, R. L., Wagner, P. R., & Gramzow, R. H. (2000). *The Test of Self-Conscious Affect-3 (TOSCA-3)*. Fairfax, VA: George Mason University.
- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Mashek, D. J. (2007). What's moral about the self-conscious emotions? In J. L. Tracy, R. W. Robins, & J. P. Tangney (Eds), *The self-conscious emotions: Theory and research* (pp. 371–388). New York, NY: Guilford Press.
- Tangney, J. P., Wagner, P. E., & Gramzow, R. H. (1992). Proneness to shame, proneness to guilt, and psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 469–478.
- Török, L., Szabó, Zs. P., & Boda-Ujlaky, J. E. (2014). Self-esteem, self-conscious emotions, resilience, trait anxiety and their relation to self-handicapping tendencies. *Review of Psychology*, 21(2), 123–130.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: a self-categorization theory*. Oxford-New York: Basil Blackwell.
- Wohl, M., Branscombe, N. R., & Klar, Y. (2006). Collective guilt: Justice-based emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged. *European Review of Social Psychology*, 17, 1–37.

ADAPTATION OF THE COLLECTIVE GUILT SCALE
TO HUNGARIAN LANGUAGECSERTŐ, ISTVÁN – SZABÓ, ZSOLT PÉTER – MÉSZÁROS, NOÉMI ZSUZSANNA –
SLUGOSKI, BEN R. – PÓLYA, TIBOR

This study presents the adaptation of the English-language Collective Guilt Scale to Hungarian language which enables the multidimensional measurement of collective guilt. The three subscales of the original scale published by Branscombe, Slugoski and Kappen (2004) was completed by a fourth subscale and the obtained scale comprising a total of twenty items was adapted to Hungarian. The Acceptance of Collective Guilt subscale measures one's willingness to experience guilt for the past wrongdoings of one's ingroup; the Assignment of Collective Guilt subscale is an indicator of the extent one expects outgroups to display guilt; the Whole Group Accountability subscale assesses the degree of agreement with the principle of collective guilt; finally, the Denial of Responsibility for One's Group subscale indicates the relative lack of individual responsibility undertaken for the wrongdoings of one's ingroup. Results of exploratory and confirmatory factor analysis suggest that the former two subscales can be applied reliably in Hungarian samples. Results obtained for discriminant validity show in harmony with the literature that scores obtained on each subscale cannot be explained by the willingness to experience personal guilt, by personal self-esteem or by the motivation to make socially desirable impressions. Convergent validity tests also revealed results consistent with predictions based on the literature. Regarding the two modes of identification with the Hungarian nation, acceptance of collective guilt correlates positively with attachment which is characterized by critical loyalty to the national ingroup, while assignment of collective guilt to outgroups shows positive correlation with glorification which claims that Hungarians are superior to outgroups. Furthermore, assignment of collective guilt is also positively correlated with social dominance orientation. Finally, a study done in the context of the Hungarian-Slovak intergroup relation demonstrated that assignment of collective guilt is a positive predictor of the perception of an unresolved intergroup conflict.

Keywords: *collective guilt, group-based emotions, intergroup emotions, group identity, identification with the nation*

MELLÉKLET

A KOLLEKTÍV BŰNTUDAT SKÁLA ÁLTALÁNOS VÁLTOZATA

(Zárójelben az állítások sorszáma szerepel)

A Kollektív Bűntudat Elvárása Faktor

- (1.) Más csoportok az én csoportom kárára jutottak előnyökhöz nemzedékeken keresztül.
- (5.) Más csoportok, melyek az én csoportom kárára jutottak előnyökhöz, tartoznak nekünk.
- (9.) Bánt, hogy saját csoportom ma olyan rossz cselekedetek miatt szenved, melyeket egy másik csoport korábbi nemzedékei követtek el.
- (13.) Dühössé tesz, hogy a csoportomat előnyök szerzésére használták más csoportok a történelem során.
- (17.) Úgy érzem, jogom van bizonyos előnyökhöz a múltban történt rossz cselekedetek miatt, melyeket más csoportok követtek el ellenünk.

A Kollektív Bűntudat Elfogadása Faktor

- (2.) Megbánást érzek a csoportom olyan múltbéli tetteiért, melyek kárt okoztak másoknak.
- (6.) Úgy vélem, helyre kell hoznom a kárt, melyet a saját csoportom másoknak okozott.
- (10.) Bűntudatot érzek több olyan dolog miatt is, melyeket az őseim más csoportokkal szemben elkövettek.
- (14.) Megbánást érzek néhány dolog miatt, melyet a csoportom másokkal tett a múltban.
- (18.) Könnyen bűntudatot érzek a csoportom tagjai által előidézett negatív következmények miatt.

Saját Csoport Iránti Személyes Felelősség Elutasítása

- (3.) Ha valamit nem személyesen én tettem, semmilyen módon nem vagyok érte felelős.
- (7.) Semmiért nem vállalok felelősséget, amit az őseim tettek.
- (11.) Nem vagyok felelős a saját csoportom tetteinek negatív következményeiért.
- (15.) Nem vagyok felelős azért, hogy helyrehozzam a kárt, melyet a saját csoportom más csoportoknak okozott.
- (19.) Nem vagyok felelős a hosszú távú károkért, melyeket a csoportom okozott másoknak.

Csoport Felelősségrevonhatósága

(4.) Megértem, ha az embereket felelőssé teszik azokért a károkért, melyeket a csoportjuk okozott.

(8.) Ha egy csoport tettei kárt okoznak egy másik csoport tagjainak, akkor az egész csoportnak büntudatot kell éreznie.

(12.) A csoport felelősséggel tartozik tetteiért.

(16.) A csoportokat, ugyanúgy, ahogy az egyéneket, felelőssé kell tenni a tetteikért.

(20.) Úgy vélem, egy csoport tagjai egyénileg felelőssé tehetőek azért, amit csoportjuk más tagjai tesznek.